

IX/16,40

Dr. JAKOB MEDVED

IZRABA ZEMLJIŠČA V SR SLOVENIJI S POSAMEJNIMI OBLASTI
NA TRŽNE VIŠKE

LJUBLJANA, 1971

I. UVOD

Izraba zemljišča kot najvidnejši odraz kmetijskega gospodarstva v določenem področju, je vedno skupen odraz različnih naravnih, gospodarskih in kulturnih vplivov. To zapleteno so-učinkovanje je v neprestanem razvoju, zato se neprestano razvija tudi njegov odraz v izrabi zemljišča. Zunanji in gled kulturne pokrajine in pogosto tudi gospodarska stopnja razvoja določenega področja je odvisna od tega, kateri vplivi imajo vodilne vloge. Naravne razmere so dana osnova, ki se v širšem pomenu besede /podnebje, kamnina sestava, lega itd./ več ali manj trajne ali pa se le zelo počasi spreminjajo. V ožjem pomenu besede pa so močno odvisne od delovanja človeka v prostoru /namakanje, osuševanje, erozija proti itd./. Te naravne osnove za kmetijstvo človek na različnih stopnjah razvoja in v različnih socialnih in kulturnih vplivih različno vrednoti.

SR Slovenija je v naravogeografskem pogledu osamlje stikov in prehodov. Na njenem osamlju najdemo skoraj vse pokrajinske tipe Evrope, zato je v tem smislu upravičeno imenovana "Mala Evropa". Na skrajnem obsegu, ki zajema samo dobrih 20.000 km², se srečuje alpski, panonski, predalpski in dinarski svet. Nič manjše pestrost ni v podnebnih razmerah. Ta izredna raznolikost naravnih razmer je še od nekdaj povzročala tudi velike razlike v načinu in usmerjenosti človekovega gospodarjenja v prostoru, saj človek naravne osnove za kmetijstvo na različnih stopnjah razvoja in v različnih socialnih in kulturnih okoliščinah zelo različno vrednoti. V naši neposredni preteklosti, ko je večina vsega prebivalstva Slovenije še živela od kmetijstva, je prevladovalo samoskrbno gospodarstvo. Osnovni cilj je bil pridelati

hrane za preživljanje družine, ne glede na količino vlečenega dela. Vredilni je bil socialni vidik, medtem ko je bil ekonomski vidik le podrejenega pomena. Na takem vrednotenju se je izoblikovala sedebna kulturna pokrajina, katere izgled je po posameznih področjih zelo različen, kot so pač različne naravne osnove in kulturni vplivi. Stare socialne posestne strukture in s njimi vred tudi videz slovenske kulturne pokrajine doživeli prve večje spremembe po osvoboditvi z nastanjenjem velikih družbenih posestev. Toda tudi socializacija zemljišč v prvi fazi ne prinese bistvenih sprememb; obdrži se isti način gospodarjenja in enaka umerjenost izrabe zemljišča. V ospredju je še vedno socialni vidik; pridelati hrane ne glede na vrednost vlečenega dela v prinosjavi s ekonomske vrednostje pridelka. Toda že prvo obdobje po osvoboditvi, obdobje tako imenovanega administrativnega socializma nosi v sebi kalii, ki bodo pozneje povzročile temeljite spremembe. Možnosti zaposlitve v dragih gospodarskih panogah, ki so sicer nudile skromen, toda lažje zaslužen in sigurnejši kos kruha, so svabile mnoge ljudi s podeželja ali pa jih preselile v druge poklice. Uvajanje gospodarske reforme in prehajanje na ekonomske vrednosti produktov in pridelkov, odpiranje mej in vedno večje vključevanje v mednarodno gospodarstvo, je začetni proces odseljevanja in preseljanja kmečkoga prebivalstva še izredno pospešilo. Naglo manjšanje števila kmečkoga prebivalstva ter spreminjane družbene in socialne razmere so povzročile, da je pri izrabi zemljišča in s tem pri celotnem kmetijstvu stopil v ospredje **ekonomski vidik**. Ni več osnovni cilj samozkrbno gospodarstvo, to je pridelovanje hrane ne glede na vrednost vlečenega dela, temveč stopi v ospredje **vrednost človekovega dela**. Ekonomski vidik v kmetijstvu je prevrednotil naravne in strukturne razmere v kmetijski pokrajini. Zemljišča, ki

jih zaradi strmine, skalovitosti, tankega sloja prsti, razdrobljenosti parcel ali iz drugih razlogov, ni mogoče strojno obdelovati, postajajo za kmetijsko izrabo neprimerna. Podobne se neprimerna za sodobno kmetovanje tudi male, razdrobljene parcele ali kmetije, ker ne nudijo možnosti za rentabilno izrabo strojev in možnosti za pridobivanje primernih dohodkov. Slednji, lahko bi rekli strukturno socialni vplivi, niso nekaj trajnega, nespremenljivega, temveč se daje odpraviti ali izboljšati.

Uveljavljanje novih ekonomskih zakonitosti v kmetijstvu je povzročilo temeljite spremembe v razmerju med agrarnim in neagrarnim prebivalstvom, v izrabi zemljišča in zmanjji podobi pokrajine. Delež kmečkega prebivalstva je še smatno pod 30%. Struktura agrarnega prebivalstva pa je zelo neugodna, kajti prevladujejo stari, za delo nezmožni ljudje, le malo pa je mladine in ljudi srednjih let. Vse to kaže, da se bo delež kmečkega prebivalstva tudi v bodoče zelo naglo zmanjšal. Velike spremembe so nastale tudi v obsegu kmetijskih zemljišč. V času od 1954 do 1967 se se v Sloveniji skrčilo največja 48.664 ha ali za 14,0%, vinogradi za 7.599 ha ali za 25%, pašniki za 25.400 ha ali za 8,8%. Povečale pa se so površine travnikov in senošeti za 37.135 ha ali za 11%. Spreminjanje izrabe zemljišča je po posameznih predelih Slovenije zelo različno, v tesni odvisnosti od nove vrednosti naravnih razmer in pododovene socialno posvetne strukture. Največje spremembe so nastale v tistih predelih, kjer ima najmanj ugodne razmere za kmetijstvo, to na kraškem in v gorskem svetu. Vendar so med obema biotvorne razlike. V gorskem svetu prevladujejo razložena naselja ali samotne kmetije in večja zemljiška posest, zato se kmetije preusmerjajo k živinoreji in gozdarstvu. V kraškem svetu pa seveda več neugodnih dejavnikov, zlasti razdrob-

ljernost parcel, drobna posest, skalovitost površja, pomanjkanje vode itd. Zaradi tega so tu spremembe izredno velike. Panonski in subpanonski svet se dolikuje po veliki gostoti poselitve in s tem povezani veliki razdrobljenosti kmetij in parcel. Vse te različne naravne in socialno- strukturne pokrajine je zajel isti "proces ekonomizacije" kmetijstva. Kako se ta odraža v spreminjanju zemljiških kategorij, sem skušal ugotoviti s raziskovalno temo "Vpliv velikosti kmetij na načine in smeri spreminjanja izrabe zemljišča v Sloveniji", objavljeni v Geografskem vestniku 1970 pod naslovom "Spremembe v izrabi zemljišča in preseljanje kmečkoga prebivalstva v Sloveniji v sedanjih dveh desetletjih". V tej temi, ki je miselno nadaljevanje prejšnje teme, pa bom skušal prikazati predvsem sedanjo stvarno izrabo poljedelskih zemljišč in usmerjenost kmetijskega gospodarstva v posameznih predelih Slovenije in stopnjo tržne usmerjenosti.

VIRI IN METODE DELA. Glavni vir za prikaz izrabe zemljišča v Sloveniji leta 1969 so statistična poročila o doseganih pridelkih zgodnjih posevov /obrazec FO-32a/ in poročila o pridelku poznih pridelkov /obrazec FO-33b/, ki jih občine pošiljajo Zavodu za statistiko SR Slovenije. Te podatke je dal Zavod za statistiko SR Slovenije na raspolago, za kar se mi na tem mestu lepo zahvaljujem. Ti podatki so zbrani za posamezne politične občine, ki so pri nas zelo velike in pogosto obsegajo naravno in družbenogeografsko zelo različna področja. Zaradi tega popložitve v nekaj posamezne občine sabriše notranje razlike, ki so za podrobno spoznanje stvarnih procesov v posameznih pokrajinah izredno pomembne in so lahko izhodišče

za usmerjanje bodočega razvoja. Teh pomankljivosti se dobro nevedam, toda skromna finančna sredstva in obtoječi statistični viri niso omogočili podrobnejše raziskave. Razen tega pa obstaja še drugi razlog. Osnovni namen te študije ni samo ugotoviti današnje izrabe poljedelskih zemljišč in usmerjenost kmetijstva, temveč tudi stopnjo tržne usmerjenosti. Podatke o tržni usmerjenosti kmetijstva pa je mogoče sbrati le po odkupnih postajah ali pa po posameznih občinah. Odkupnih postaj je res nekoliko več kot je političnih občin, zato bi bil tak pregled nekoliko podrobnejši. Težave pa bi nastale pri ugotavljanju področja odkod je odkupljeno blago. Tudi to bi zahtevalo dosti podrobnega dela pri obdelavi osnovnega statističnega materiala, kar pa ni finančna sredstva niso dopuščala. Zaradi tega je bilo nujno tako izrabo zemljišča kot tržne usmerjenost prikazati po političnih občinah. Prikaz tržne usmerjenosti kmetijstva temelji na statističnih podatkih, ki jih pošiljajo občine Zavodu za statistiko SR Slovenije /obrazec TRG 31/70 in TRG 33/70/. Pri tem pa je zajet samo tisti del kmetijskega tržnega blaga, ki so ga odkupile razne odkupne postaje, ni pa mogoče zajeti blaga, ki so ga kmetje prodali neposredno potrošnikom.

Prikaz izrabe zemljišča v Sloveniji leta 1969 in stopnjo tržne usmerjenosti temelji na denarni vrednosti pridelkov, ne pa na obsegu posejanih zemljišč. Za to metodo prikaza sem se odločil zato, ker se mi zdi najbolj primerna za primerjavo in je edini skupni imenovalac za prikaz stopnjo tržne usmerjenosti. Denarno vrednost pridelkov smo dobili tako, da smo količine pridelkov preračunali v vrednost po povprečnih cenah za posamezne pridelke, kakršne so veljale leta 1969. Za povprečne cene posameznih pridelkov smo se odločili zato, ker cene za isto blago časovno in krajevno zelo

nihajo. Slabost tega kriterija je v tem, da ne odraža v celoti takratne vrednosti prodanega blaga po posameznih političnih občinah, temveč neko poprečno vrednost v Sloveniji. Kljub temu smatramo, da je še najbolj realna, ker ne moramo celotni pridelek vrednotiti po tistem delu, ki je bil mogoče prodan v času konjunkturo /sgodaje sadje, krompir, zelenjava itd./ ali pa je bil boljše kvalitete.

Zdi se mi, da prikaz tržne usmerjenosti kmetijstva, izdelan na osnovi navedenih podatkov, prikaže nekoliko nepopolno podobo pri prodaji povrtnin in sadjarsko vinogradiških pridelkov. Pri družbenem sektorju je prikazan ves odkup, medtem ko zasebni kmetje velik del povrtnine in sadjarsko vinogradiških pridelkov prodajo neposredno potrošnikom. Kakšne so količine in vrednosti teh pridelkov ni mogoče dobiti stvarnih podatkov. Približen delež se bi lahko ugotovil z anketa, kar bi pa seveda zahtevalo dosti časa in finančnih sredstev.

II. IZRABA ZEMLJIŠČA V SR SLOVENIJI LETA 1969

1. Določitev tipov izrabe zemljišča

Prikaz izrabe zemljišča v SR Sloveniji leta 1969 temelji na denarni vrednosti pridelkov. Pridelki so uvrščeni v štiri osnovne skupine: žitarice, okopavine, krmne rastline in posebne kulture. Pri žitaricah so upošteevane pšenica /posebej bogatorodne sorte in posebej druge vrste/, rž, oves, korusa, ječmen in ajda. Druge vrste žitaric niso upoštevali le, če je njihova vrednost znašala več kot 0,1% vrednosti žitaric. Okopavine zajemajo krompir, čebule, česen, fižol, grah, leče, selje, ohrovt, paradižnike, papriko, dinje, lubenice in druge vrtnine. Krmne rastline zajemajo krmno travnikov in pašnikov ter tiste kulture, ki jih gojimo na njivah in so namenjene samo za krmno šivine /detelja, lucerna, krmni grah, nohar, pitnik in silašna korusa, krmna pesa, krmno korenje, razne mešanice stročnic, bit in trav ter druge krmne rastline. Posebne kulture pa združujejo sadje, grozdje, hmelj in drugo /npr. ribez, maline itd./.

Na osnovi deleža vrednosti posamezne skupine pridelkov smo skušali določiti posamezne tipe izrabe poljedelskih zemljišč. Ker pa je Slovenija po vrednosti kmetijskih pridelkov izrazito šivinskega dežela, se to močno odraža tudi pri izrabi zemljišč. V veliki večini občin /samo v osmih občinah znaša vrednost krmnih rastlin pod 50% celotne vrednosti poljedelskih pridelkov/ dajejo krmne rastline pretečaj del vrednosti celotnih pridelkov, kot kaže naslednja tabela:

3. Ime polit. št. občine	Posamezne skupine kultur dajejo naslednji delež vrednosti poljedelskih pridelkov v %:				
	Skupno	Žite-rice	okopevine	posebne kulture	krmne kulture
1. Ajdovščina	100	6,0	17,2	45,5	31,3
2. Brežice	100	15,6	11,3	14,1	59,0
3. Celje	100	11,8	8,4	20,9	58,9
4. Cerkljica	100	4,8	0,4	1,2	93,6
5. Črnomelj	100	6,5	10,9	12,0	70,6
6. Domžale	100	9,4	14,3	1,0	75,3
7. Dravograd	100	10,0	18,9	5,8	65,3
8. Gor. Radgona	100	17,1	6,0	10,8	66,1
9. Grosuplje	100	5,1	15,8	1,3	77,8
10. Hrastnik	100	3,6	10,1	5,2	81,1
11. Idrija	100	8,4	25,8	0,7	65,1
12. Il. Bistrica	100	12,0	33,3	3,3	51,4
13. Isola	100	2,2	7,2	50,5	40,1
14. Jesenice	100	2,4	20,2	2,2	75,2
15. Kamnik	100	6,0	14,6	0,8	78,6
16. Kočevje	100	7,0	11,0	2,1	79,9
17. Koper	100	2,4	13,1	19,9	64,6
18. Kranj	100	4,6	13,8	0,5	81,1
19. Krško	100	13,5	14,2	14,1	58,2
20. Laško	100	9,6	10,3	7,4	72,7
21. Lenart	100	17,4	18,2	8,7	55,7
22. Lendava	100	22,6	14,4	10,6	52,4
23. Litija	100	6,6	16,7	6,5	70,2
24. Ljutomer	100	22,8	9,9	4,4	62,9
25. Lj.-Bežigrad	100	0,8	18,1	1,1	80,0
26. Lj.-Center	100	-	78,2	21,8	-
27. Lj.-Moste	100	9,7	13,9	1,9	74,5
28. Lj.-Šiška	100	7,2	14,9	1,1	76,8
29. Lj.-viš	100	6,8	16,7	1,1	75,4

30. Logatec	100	0,4	27,3	0,9	71,4
31. Maribor	100	14,6	17,8	11,5	56,1
32. Metlika	100	11,8	14,9	15,8	57,5
33. Monirje	100	5,3	18,0	7,0	69,7
34. N. Sobota	100	9,5	13,0	4,3	73,2
35. N. Gorica	100	11,8	1,0	62,6	24,6
36. Novo mesto	100	6,9	6,0	7,0	80,1
37. Ormož	100	17,5	11,1	16,9	54,5
38. Piran	100	43,1	10,3	18,2	28,4
39. Postojna	100	0,2	24,2	1,7	73,9
40. Ptuj	100	12,1	22,8	13,0	52,1
41. Radlje/Dravlje	100	11,8	28,4	13,8	46,0
42. Radovljica	100	4,5	21,1	2,4	72,0
43. Ravne/Kor.	100	4,3	17,2	4,4	74,1
44. Ribnica	100	1,7	17,8	2,5	78,0
45. Sevnica	100	9,3	15,7	9,9	65,1
46. Sežana	100	5,5	10,8	8,7	75,0
47. Sl. Bistrica	100	21,5	24,4	16,2	37,9
48. Sl. Gradec	100	9,4	19,7	4,6	66,3
49. Sl. Konjice	100	13,7	18,4	14,9	53,0
50. Šentjur	100	13,3	10,7	8,0	68,0
51. Škofja Loka	100	4,7	26,3	1,2	67,8
52. Šmarje/Jelšah	100	13,2	12,5	14,0	60,3
53. Tolmin	100	10,1	49,6	3,2	37,1
54. Trbovlje	100	0,7	28,2	2,5	68,6
55. Trebnje	100	7,0	21,2	5,6	66,2
56. Trzin	100	3,5	10,7	3,7	82,1
57. Velenje	100	11,3	14,2	14,2	60,3
58. Vrhnika	100	13,1	16,7	1,5	68,7
59. Zagorje	100	7,8	6,9	2,0	83,3
60. Žalec	100	4,8	6,8	33,1	50,3
SR Slovenija skupno		10,1	14,6	10,1	65,2

Israsita prevlada krmnih kultur in skrajna specializacija izrabe senljivega zahteva, da se tipizacija nasloni predvsem na notranjo diferenciacijo prevladujočega tipa, to je krmnih rastlin. Vse občine, kjer krmne rastline dajejo več kot 50% celotne vrednosti poljedelskih in sadjarsko-vinogradniških pridelkov so uvrstili med krmne tipe. Glede na večje ali manjše prevlade krmnih rastlin so delovali podtipe, kjer pa so upoštevali tudi druge vodilne kulture. Občine, kjer druge kulture skupno dajejo nad 50% skupne vrednosti poljedelskih in sadjarsko-vinogradniških pridelkov so podobno razvrstili po vodilnih in stranski skupini kultur.

Tipe so določili po naslednjem ključu:

Tipi izrabe senljivega 1969 /posamezne kulture dajejo naslednji delež vrednosti/:

	krmne kulture	šita- rice	okopa- vine	posebne kulture
I. KRMNI TYP:				
1. Israsiti krmni tip:				
a/ s nekaj enakomernim deležem drugih skupin	nad 80%	do 10%	do 10%	do 10%
b/ s večjim deležem okopavin	nad 80%	do 10%	nad 10%	do 10%
2. Krmni tip:				
a/ s nekaj enakomernim deležem drugih skupin	70,1-80%	do 15%	do 15%	do 15%
b/ s večjim deležem okopavin	70,1-80%	do 10%	11,1-30%	do 10%

3. Omiljeni kmetijski tip:				
a/ s močnim deležem okopevin	50,1-70%	do 12%	15,1-33%	do 15%
b/ s močnim deležem žitaric	50,1-70%	15,1-30%	do 14%	do 15%
c/ s močnim deležem posebnih kultur	50,1-70%	do 15%	do 15%	20,1-40%
č/ s dokaj enakomernim deležem ostalih kultur	50,1-70%	do 20%	do 20%	do 20%
II. KOMBINIRANI TIP:				
	30,1-50%	do 20%	20,1-50%	do 20%
III. TIPI izrabe senljišča s prevlado posebnih kultur				
	do 30%	do 15%	do 20%	nad 40%

Že Vrišer /1/ je v svoji študiji o izrabi senljišča v Sloveniji ugotovil, da se sistemi izrabe senljišča na ozemlju SR Slovenije v veliki meri teritorialno grupirajo, kar bi glede na velike razlike v naravnih razmerah ne pričakovali. Čeprav med Vrišerjevo študijo in tem delom ni nogoča prava primerjava, ker temeljita na različnih izhodiščih in metodologiji, nas vendar opozarjata, da se tipi izrabe tal tesno povezujejo s naravnimi razmerami. Toda ne toliko s današnjo vrednostjo naravnih razmer za kmetijsko izrabo tal, kot s vrednostjo, ki je veljala v predindustrijskem obdobju. Na tej vrednosti se je izoblikovala oblika poselitve, posestna struktura, razdelitev parcel itd. Ti dejavniki imajo danes lahko zelo močan pozitiven ali negativen vpliv na izrabo senljišča.

2. Prostorska razširjenost tipov izrabe zemljišča

1. Krni tipi izrabe zemljišča so v SR Sloveniji najbolj razširjeni in krne rastline dajejo pretečni delež /65,2%/ vrednosti poljedelskih in sadjarsko-vinogradniških pridelkov. Glede na prej navedene kriterije lahko ločimo naslednje krne tipe /karta št. 1/:

1/ I s r a s i t i k r n i t i p zajema tiste občine, kjer dajejo krne rastline nad 80% celotne vrednosti poljedelskih in sadjarsko-vinogradniških pridelkov. Glede na vrednost drugih skupin kultur lahko ločimo dva podtipa:

a - I s r a s i t i k r n i tip s dokaj enakomernim deležem vrednosti drugih skupin kultur. Ta tip se uveljavlja v občini Cerknica, Zagorje in Novo mesto.

b - I s r a s i t i k r n i tip z večjim deležem vrednosti okopavin pa obsega občine Hrestnik, Kranj in Trbič. Oba podtipa se uveljavljata v prostoru, ki ima zelo različne naravne razmere za kmetijsko izrabo tal. Ponekod je odraz naravnih neženosti na kmetijsko izrabo tal /npr. Cerknica/, drugod pa proumerjanja k intenzivnejši izrabi zemljišča.

2/ K r n i t i p združuje tiste občine, kjer dajejo krne rastline od 70,1-80% vrednosti poljedelskih in sadjarsko-vinogradniških pridelkov. Tuji tu lahko ločimo dva podtipa:

a - K r n i t i p s dokaj enakomernim deležem drugih skupin. Ta zajema občine Črnomelj, Laško in Seno.

b - Krmi tip z znatnim deležem okopavin je v Sloveniji močno razširjen in zajema četrtno Slovenije: Jesenice, Ljubljano-Bežigrad, Logatec, Postojna, Radovljica, Ravne na Koroškem, Ribnica, Domžale, Grosuplje, Kamnik, Litijsko, Ljubljano-Mostje, Ljubljano-Šiško, Ljubljano-Vič in Mursko Soboto. Preseneča nas dejstvo, da se ta tip uveljavlja v industrijsko najbolj razvitih predelih Slovenije; še slasti izrazit pa je tam, če se istočasno slabše razmere za kmetijstvo.

3/ Omiljeni krmi tip združuje tiste občine, kjer krme rastline dajejo še vedno največji delež /od 50,1-70%/ vrednosti omenjenih kmetijskih pridelkov. Glede na zelo različni delež drugih vodilnih kultur, je bilo potrebno ta tip razdeliti na štiri podtipove:

- a - Omiljeni krmi tip z močnim deležem okopavin se pojavlja v občinah: Idrija, Mozirje, Slovenj Gradec, Škofja Loka, Trebnje, Sevnica, Erbovlje, Dravograd, Vrhnika, Ilirska Bistrica in v Ptujju.
- b - Omiljeni krmi tip z močnim deležem žitaric je znatno manj razširjen in obsega nekatere goste naseljene občine severovzhodne Slovenije, to je občine Lendava, Ljutomer, Ormož in Gorajo Radgono.
- c - Omiljeni krmi tip z močnim deležem posebnih kultur obsega središče našega kmetijstva /občini Kalec in Celje/ ter občino Koper.
- ž - Omiljeni krmi tip z čokaj enakomernim deležem drugih kultur odraža največje polikulturalno usmerjenost

izrabo senljišča. Zaradi tega se pojavlja v goste naseljenih in gospodarsko sestavljenih področjih Slovenije /Šmarje pri Jellah, Šentjur, Krško, Brežice, Lenart, Metlika/ ter v tistih gospodarsko razvitejših občinah, kjer je močan delež posebnih kultur /Velenje, Maribor in Slovenske Konjice/.

II. Kombinirani tip je v Sloveniji malo razširjen, saj se pojavlja le v štirih občinah /Radlje ob Dravi, Slovenska Bistrica, Tolmin in Piran/. Pri tem tipu se razmerja od primera do primera močno razlikuje. V občini Radlje ob Dravi dajejo krmne rastline 46%, okopavine 23,4%, posebne kulture 13% in žitarice 11,8% vrednosti omenjenih pridelkov. V tej posplošitvi so zaznane velike razlike med vrednostjo naravnih in družbenih razmer na severnih pobočjih Pohorja, Dravske doline in razbitim gorskim svetom na levem bregu Drave. Podobne razmere so tudi v občini Slovenska Bistrica, kjer je vrednost okopavin in žitaric močno izenačena, ima pa tudi zelo visok delež vrednosti posebnih kultur. Svojetveni tip izrabe senljišča se uveljavlja v občini Tolmin, lahko bi ga imenovali pravi okopavinsko-krmni tip. Okopavine dajejo največji delež vrednosti /49,6%/ omenjenih poljedelskih pridelkov. To je hkrati tudi najvišji delež v posameznih občinah v Sloveniji /če ne upoštevamo občine Ljubljana-Center, kjer se količine pridelkov zelo skromne/. Okopavinam sledijo krmne rastline in žitarice. Podobna posebnost se kaže tudi v občini Piran, kjer je v ospredju vrednost žitaric, tem sledijo krmne in posebne kulture.

III. Tip izrabe zemljišča s prevladujočim deležem posebnih kultur se uveljavlja v občini Nova Gorica, Ajdovščina in v občini Inola. Povsod dajejo posebne kulture nad 45% celotne vrednosti omenjenih pridelkov. Potem sledijo krme rastline ter druge skupine kultur.

3. Pregled prostorske razširjenosti posameznih skupin poljedelskih kultur

Žitarice. Prostorski pregled vrednosti žitaric od skupne vrednosti poljedelskih in sadjarsko-vinogradniških pridelkov /karta št. 2/ kaže, da imajo žitarice večji pomen predvsem v severovzhodnem delu Slovenije ter v občini Vrhnika, Ilirska Bistrica, Nova Gorica in Tolmin. V vseh teh predelih dajejo žitarice nad 10% celotne vrednosti omenjenih pridelkov. Največji delež vrednosti /nad 20,1%/ dajejo žitarice v občinah Lendava, Ljutomer in Slovenska Bistrica in le nekoliko manjši /od 15-20%/ v občinah Ormož, Lenart, Gornja Radgona in Brežice. V osrednji Sloveniji je pomen žitaric dokaj skromen, saj dajejo pod 10% vrednosti omenjenih pridelkov. Najmanjši pomen pa imajo na Gorenjskem ter na kraškem svetu. Izredno skromen pomen imajo tudi v občinah Žalec in Celje /zaradi hmelja/ in v občini Ravne na Koroškem /zaradi neugodnih naravnih razmer/.

Okopavine so leta 1969 dale 14,6% vrednosti poljedelskih in sadjarsko-vinogradniških pridelkov v Sloveniji. Njihova prostorska razširjenost marsikje odraža negativno podobo razširjenosti žitaric. To velja zlasti za Gorenjsko in nekatere občine na Krasu /glej karto št. 3/. Izredno močan delež oko-

pevna v občinah Tolmin in Ilirska Bistrica ter skromen delež teh kultur v nekaterih občinah severovzhodne Slovenije ter slasti v občinah Nova Gorica in Cerkljica je verjetno predvsem naravne utemeljen. Drugi raslogi, predvsem specializacija in pomanjkanje delovne sile, pa povzročajo skromen delež teh kultur v občini Celje in Žalec.

Krme rastline dajejo skupno 65,2% celotne vrednosti poljedelskih in sadjarško-vinogradiških pridelkov v Sloveniji. Kot smo že prej omenili, je samo sedem občin v Sloveniji, kjer dajejo krme rastline manj kot polovico celotne vrednosti navedenih pridelkov. Vendar je med posameznimi občinami Slovenije zelo velika razlika /primerjaj karto št. 4/. Na oplošne lahko ugotovimo naslednje značilnosti: delež krmnih rastlin je tem manjši, čim gostejša je agrarna naseljenost, čim nižja je stopnja razvoja neagrarnega gospodarstva in čim slabše so naravne razmere. Najmanj krmnih rastlin je v nekaterih občinah na Primorskem, kjer je na eni strani malo obdelovalne zemlje, na drugi strani pa je močna razširjenost posebnih kultur. Drugo tako veliko strajano področje z relativno malim deležem krmnih rastlin je celotna severovzhodna Slovenija s izjemo občine Murska Sobota. Najvišji delež vrednosti dajejo krme rastline v industrijsko razvitih občinah Gorenjske /Kranj, Trzin/ in črnih revirjev ter v Cerkljici in v Novem mestu, kjer je verjetno predvsem naravne utemeljeno.

Posebne kulture v Sloveniji dajejo skupno 10,1% celotne vrednosti poljedelskih in sadjarško-vinogradiških pridelkov. Njihova prostorska razširjenost je predvsem naravne pogojena. Največji delež /nad 15%/ dajejo v občinah Nova Gorica, Ajdovščina, Izola, Žalec, Celje, Ormož, Slovenska Bistrica,

Metlika, Koper in Piran. Od 10 do 15% vrednosti pridelkov dajejo sadjarsko-vinogradniški predeli vzhodne Slovenije in občine, ki imajo večje nasade kmalja /Velenje, Radlje ob Dravi/. Znatno delež /od 5 do 10%/ k skupni vrednosti pridelkov prispevajo posebne kulture še v Posavju, Beli Krajini ter v občinah Mozirje in Sežana. V vseh drugih občinah Slovenije znaša njihova vrednost pod 5% skupne vrednosti označenih pridelkov /glej karto št. 5/.

Zanimivo podoba nudi prostorska razširjenost glavnih vrst posebnih kultur. **H m e l j** /karta št. 6/ v dveh občinah /Zalec in Celje/ nad 15%, v dveh občinah /Velenje in Radlje/ od 10 do 15% in v nadaljnjih dveh občinah /Mozirje in Dravograd/ od 5 do 10% skupne vrednosti poljedelskih in sadjarsko-vinogradniških pridelkov. V nadaljnjih 17 občinah pa daje pod 5% skupne vrednosti pridelkov. **G r o s d j e** daje nad 15% skupne vrednosti pridelkov v občinah Nova Gorica, Ajdovščina, Koper in Isola. V občini Piran in v občinah, ki leže na skrajnem vzhodnem obrobju Slovenije znaša ta delež od 10 do 15%, nahar proti notranjosti naglo pada /karta št. 7/. **P r e s e n t l j i v e** podobe nudi delež vrednosti **s a d j a** /karta št. 8/, saj samo v štirih občinah daje nad 5% skupne vrednosti pridelkov. V vseh drugih občinah pa znaša pod 5%. Pri tem so verjetno statistični podatki dokaj nezanesljivi, zato je verjetno stvarni delež precej drugačen.

4. Pregled skupne vrednosti poljedelskih pridelkov na ha kmetijske površine

Skupna vrednost poljedelskih pridelkov na ha kmetijske površine je izračunana po prej navedenih merilih in kaže povprečno vrednost v okviru posamezne občine. Kljub sstatnim popločitvam so opazne velike razlike med posameznimi političnimi občinami /karta št. 9/. V prvo vrednostno skupino spadajo politične občine Žalec, Trbič, Kranj, Ljubljana-Šiška, Radovljica, Vrhnika, Litija in Krastnik. Drugo vrednostno skupino sestavljajo občine v neposredni sosesčini prve skupine /Velenje, Mozirje, Kamnik, Zgorje, Domžale, Ljubljana-Mostje, Ljubljana-Vič, Grosuplje, Trebaje in Škofja Loka/ ter občini Sežana in Metlika. Dejstvo, da velika večina občin s največje vrednosti poljedelskih pridelkov na ha kmetijske površine leži v osrednji Sloveniji ni odraz samo vrednosti naravnih razmer za kmetijsko izrabo tal, temveč tudi na splošno višje stopaje družbeno ekonomskega razvoja. To se odraža tudi v večji specializaciji v kmetijski ali v gojitev posebnih kultur. Tretja vrednostna skupina obsega nekatere občine s pretežno gorskim /Dravograd, Ravne na Koroškem, Jesenice/ ali kraškim svetom /Ajdovščina, Logatec in Ribnica/ ter agrarne goste naseljene čelo vzhodne Slovenije. Ta vrednostna skupina je tesno povezana s kmetijsko ali ovčarjem kmetijsko tipom izrabe zemljišča s večjim deležem obopavin. Tudi četrta vrednostna skupina obsega občine s zelo različnimi naravnimi razmerami za kmetijsko izrabo tal. Obsega občine v goste naseljenem subpanonskem svetu /Murska Sobota, Ljutomer, Lenart, Brežice, Črnomelj/ s prevlado ovčarjem kmetijsko tipa izrabe zemljišča. Segra pa tudi v gorski /Slovenske Konjice, Slovenj Gradec/ in kraški svet /Ilirska Bistrica, Postojna, Cerkljica/.

kjer se uveljavljajo različni omiljeni krasni tipi. Najnižji vrednostni skupini se uveljavljata v občinah, ki obsegajo pretežno goraki svet /Radlje ob Dravi, Horjuber, Slovenska Bistrica, Tolmin in Murijska/ ter v občinah Koper in Kočevje. Vsem tem občinam je skupno, da se neglo manjšajo površine obdelovalnih zemljišč ter tu prevlada polikultura usmerjenost /omiljeni krasni tipi ali kombinirani tipi/.

III. TRŽNA USMERJENOST KMETIJSTVA V SR SLOVENIJI LETA 1969

1. VIRI IN METODE DE LA. Prikaz tržne usmerjenosti kmetijstva v SR Sloveniji leta 1969 temelji v osnovi na enaki metodologiji kot prikaz izrabe zemljišča. Kot izhodišče za ugotavljanje stopnje tržne usmerjenosti kmetijstva služi vrednost pridelanih poljedelskih in sadjarsko-vinogradniških pridelkov leta 1969. Kot vir za ugotavljanje količin prodanih pridelkov se nam služila poročila za "odkup in prodaje kmetijskega blaga" /obr. ŠEG 31/70 in 33/70/, ki jih Zavodu za statistiko SR Slovenije pošiljajo posamezne občine. Pri tem se seveda popolnoma svedemo, kar smo že uvedeno omenili, da ima prikaz stopnje tržne usmerjenosti kmetijstva določene pomanjkljivosti. Izvor teh je v dejstvu, da ni mogoče zajeti tistih kmetijskih pridelkov, ki se jih kmetje prodali neposredno potrošnikom ali na domu ali pa na trgu. Druga slabost je zaradi velike zapletitve, kar je prikaz naslonjen na politične občine. Kot smo že uvedeno ugotovili, bi bilo mogoče izdelati prikaz tržne usmerjenosti kmetijstva tudi po odkupnih postajah; teh je nekaj več kot občin, skupno 80%. Toda s tem bi nastale velike težave pri ugotavljanju od kod je prodano blago, kar bi verjetno povzročalo še večje netočnosti kot pa pregled po političnih občinah.

2. Stopnja tržne usmerjenosti poljedelske izrabe zemljišča v SR Sloveniji leta 1969

Stopnja tržne usmerjenosti izrabe zemljišča sem služal prikazati tako, da sem ugotovil delež prodanih poljedelskih pri-

delkov po posameznih občinah. Pri tem obsegajo določene težave. V SR Sloveniji pri izrabi zemljišča prevladujejo razni kmetijski in ravno kmetijske rastline dajejo največji delež vrednosti poljedelskih pridelkov. Pri kmetijskih rastlinah pa ni mogoče računati tržne usmerjenosti samo s prodajo kmetijske, temveč predvsem s prodajo živinorejskih pridelkov. Ravno pri živinoreji pa na osnovi obstoječih podatkov ni mogoče določiti stopnje tržne usmerjenosti. Manjkajo podatki o številu živine, o povprečnem prirastu, o doseženem sakolu itd. Manj stvarni podatki, s katerimi razpolagamo, so podatki o prodaji živinorejskih pridelkov. S pomočjo teh podatkov pa lahko prikažemo samo strukturo prodanega blaga, nikakor pa ne stopnje tržne usmerjenosti. Zaradi tega smo pri prikazu stopnje tržne usmerjenosti upoštevali samo prodajo poljedelskih, vinogradniških in sadjarovskih pridelkov, niso pa upoštevani živinorejski pridelki.

Delež prodanih pridelkov leta 1969:

Zep. št.	Ime polit. občine	Šte-vice	okopa-vine	sad-je	gro-odje	kmelj	kr-na	skup-no
		delež prodanega blaga v %						
1.	Ajdovščina	1,1	2,8	18,7	15,6	-	6,2	8,0
2.	Brežice	5,3	3,9	46,8	0,1	100	-	3,1
3.	Celje	3,7	11,9	27,9	0,1	100	1,2	18,2
4.	Črnomunja	0,6	-	-	-	-	-	0,1
5.	Črnomelj	1,7	3,2	6,7	0,1	100	0,6	1,3
6.	Domžale	11,4	2,6	3,8	-	-	-	1,5
7.	Dravograd	4,9	28,1	0,6	-	100	0,4	6,1
8.	Čr. Radgona	10,3	0,4	61,5	0,1	-	1,7	3,8
9.	Grosvoplje	33,1	13,4	8,8	-	-	0,3	3,8
10.	Hrastnik	0,6	-	4,3	-	-	-	0,2

11. Idrija	-	1,8	46,0	-	-	0,1	0,8
12. Il. Bistrica	0,1	0,6	23,8	-	-	2,8	2,4
13. Izola	-	24,4	98,0	99,3	-	-	40,6
14. Jesenice	-	-	-	-	-	0,3	0,2
15. Kamnik	3,6	2,7	0,4	-	-	-	0,7
16. Kočevje	13,4	0,9	1,2	-	100	-	0,1
17. Koper	13,0	7,3	58,6	57,5	-	-	12,8
18. Kranj	12,0	43,0	19,4	-	-	-	6,5
19. Krško	10,7	1,1	57,7	0,1	100	0,1	3,3
20. Laško	0,3	0,9	1,7	-	43,3	-	0,5
21. Lenart	10,3	0,2	73,5	8,5	100	-	4,3
22. Lendava	7,4	0,6	-	-	-	-	1,8
23. Litija	0,7	0,7	7,7	-	-	-	0,4
24. Ljutomer	31,6	0,9	11,0	18,0	100	-	7,9
25. Lj.-Beligrad	-	3,2	2,4	-	-	-	0,6
26. Lj.-Center	-	-	-	-	-	-	-
27. Lj.-Hoste	-	0,2	0,2	-	-	0,3	0,1
28. Lj.-Šiška	5,0	7,8	-	-	-	0,2	1,5
29. Lj.-Viš	10,8	0,5	17,8	-	-	0,3	1,3
30. Logatec	-	0,1	-	-	-	0,6	0,5
31. Maribor	21,9	7,7	57,0	0,1	100	0,2	8,8
32. Metlika	1,4	1,8	2,7	0,1	100	0,2	1,3
33. Moravje	0,1	3,6	4,0	-	88,0	0,0	5,5
34. M. Sobota	31,6	1,7	17,0	0,1	-	-	3,4
35. Nova Gorica	0,7	86,0	34,8	41,9	-	2,0	27,0
36. Novo mesto	0,4	9,6	42,2	0,2	20,7	-	0,9
37. Ormož	27,0	15,4	44,5	1,5	-	-	7,3
38. Piran	16,7	14,8	45,8	12,8	-	-	14,5
39. Postojna	3,0	2,5	4,9	-	-	7,6	6,1
40. Ptuj	20,9	5,3	51,0	0,1	100	1,5	6,6
41. Radlje	5,6	2,5	2,2	-	48,3	0,6	6,3
42. Redovljica	14,6	3,8	56,6	-	-	-	2,8
43. Ravno/Kor.	-	-	2,4	-	100	0,2	3,0

V nadaljnjih 15 občin prihaja na trg od 1,1 do 3% vrednosti pridelanih poljedelskih pridelkov. Kot je razvidno iz karte št. 10, se prostorsko tesno naslanjajo na prvo skupino, zlasti na Gorenjskem in v osrednji Sloveniji. Skupno prve in druga skupina /kjer znaša vrednost prodanih pridelkov do 3% skupne vrednosti poljedelskih pridelkov/ obsejata 32 občin, torej nad polovico občin v Sloveniji.

Od 3,1 do 5% pridelkov prihaja na trg v nekaterih sadjarsko-vinogradniških predelih /Brežice, Krško, Goraja Ražgona, Lenart, Slovenske Konjice/ ter v nekaterih občinah, ki imajo za prodajo nekoliko več šitarie /Grocuplje, Murska Sobota/ ali pa posebnih kultur /Velenje, Slovenj Gradec/.

Nekoliko večja stopnja tržne usmerjenosti poljedelstva se uveljavlja v strajencu področju severovzhodne Slovenije, od Ljutomerja do Dravograda. V to skupino /od 5,1 do 10%/ spada tudi občine Mozirje, Kranj, Škofja Loka, Vrhnika, Ajdovščina in Postojna. Nad 10,1% vrednosti poljedelskih pridelkov prihaja na trg samo v šestih občinah, ki so specializirane v gojitev hmelja /Zalec in Celje/ ali pa drugih posebnih kultur /Koper, Izola, Piran in Nova Gorica/.

Zanimivo podobo nam nudi prostorski pregled deleža prodanih šitarie /karta št. 11/. V SR Sloveniji je 13 občin, kjer šitarie sploh ne prodajajo, ali pa prodajo tako skromne količine, da znaša ta delež pod 0,1% vrednosti šitarie, kar pa pri tem pregledu nismo upoštevali. V nadaljnjih 13 občinah znaša vrednost prodanih šitarie do 1% skupne vrednosti pridelka. Nad 20% vrednosti pridelka prihaja na trg v nekaterih občinah severovzhodne Slovenije /Murska Sobota, Ljutomer, Ormož, Ptuj in Maribor/ ter v občinah Zalec, Trzin in Grocuplje.

Nekoliko drugačne razmere se pri prodaji okopavin. Samo za den jih pridelujejo v osemih občinah /karta št. 12/, do 1% vrednosti pridelka pa jih prodajo v 17 občinah. Med 20% vrednosti pridelka pride na trg v občinah Brevegrod, Kranj, Nova Gorica in Izola.

3. Delež družbenega in zasebnega sektorja pri tržni usmerjenosti kmetijstva

Deleža zasebnega in družbenega tržne usmerjenosti kmetijstva na osnovi obstoječih statističnih podatkov ni mogoče prikazati v celoti. Elasti se težave pri prikazu tržne usmerjenosti pri gozdarstvu. Pojem vrednosti prodanega blaga ima tu drugačne razsežnosti kot pri drugih pridelkih, ki jih prodajajo kmetje. Pri gozdarstvu obstaja zasebni sektor, družbeni sektor in podružabljeno izkoriščanje gozdov. Pri vseh kmetijskih pridelkih je vračunana tudi vrednost vložnega dela, odnosno je zajeta vrednost določnega pridelka v celoti. Pri pridelkih gozdov pa obstajajo različne oblike. Ponekod kmetje sami izdelajo in spravijo les od odkupne postaje, ponekod opravijo samo posek in izdelavo, prevoz pa prevzame družbeni sektor, ponekod pa celotno delo poseka, izdelave in spravila lesa prevzame družbeni sektor in kmetje dobe plačan les na panju. Zaradi tega denarna vrednost prodanih gozdarskih pridelkov ni enakovredno primerljiva z denarno vrednostjo drugih kmetijskih pridelkov in se ne da dobro razdeliti na družbeni in zasebni sektor. Zato smo pri prikazu deleža tržne usmerjenosti zasebnega in družbenega sektorja kmetijstva prikazali samo za kmetijske pridelke, nismo pa upoštevali gozdarstva.

Delež odkupa s družbenega sektorja v primerjavi s celotnim odkupom:

Zap. št.	Ime polit. občine	Poljedel. pridelki	Živinor. pridelki	Sadjarški pridelki	Ostale	Skupaj
1.	Ajdovščina	-	14,0	-	41,5	11,6
2.	Brežice	68,0	28,8	17,5	74,3	38,0
3.	Celje	62,0	1,1	1,5	21,5	32,9
4.	Cerkljica	100	9,8	-	91,0	10,6
5.	Črnomelj	67,2	8,0	58,0	52,0	12,3
6.	Domžale	86,0	87,8	-	57,3	87,6
7.	Dravograd	86,6	14,8	55,7	15,0	30,6
8.	Gor. Radgona	88,1	31,7	99,0	96,8	62,4
9.	Grosuplje	50,4	21,2	100	24,0	24,7
10.	Hrastnik	96,2	13,9	98,4	32,5	16,9
11.	Idrija	-	5,4	-	-	4,6
12.	Il. Bistrica	7,7	21,0	68,3	10,5	21,1
13.	Isola	1,0	-	90,2	-	64,0
14.	Jesenice	-	-	-	-	-
15.	Kamnik	-	23,5	-	-	26,8
16.	Kočevje	90,1	91,4	-	-	90,3
17.	Koper	8,4	4,0	88,8	-	32,8
18.	Kranj	37,9	33,5	51,5	21,3	34,3
19.	Krško	92,1	-	45,3	75,8	34,8
20.	Laško	1,0	4,7	90,9	39,5	4,7
21.	Lenart	88,3	21,8	86,5	96,3	36,2
22.	Leodava	14,5	21,6	100	6,5	22,5
23.	Litija	23,5	12,0	48,5	-	13,4
24.	Ljutomer	84,0	22,0	96,9	29,0	41,7
25.	Lj.-Bežigrad	-	-	-	-	-
26.	Lj.-Center	-	-	-	-	-
27.	Lj.-Moše	-	95,1	-	-	93,9
28.	Lj.-Šiška	33,0	81,3	-	84,7	79,9
29.	Lj.-VIA	89,7	37,0	86,7	56,3	42,4

30. Logatec	-	-	-	15,4	0,7
31. Maribor	72,1	25	91,4	77,2	43,3
32. Metlika	73,5	-	97,6	43,6	18,7
33. Mozirje	92,4	9,6	19,4	15,8	27,9
34. Murska Sobota	26,9	33,0	63,7	16,3	32,5
35. Nova Gorica	-	7,5	48,5	9,4	24,0
36. Novo mesto	38,5	20,6	95,3	1,5	21,2
37. Ormož	64,2	18,4	91,5	50,3	57,7
38. Piran	42,9	57,2	53,3	-	43,7
39. Postojna	13,0	88,7	39,5	94,0	89,3
40. Ptuj	72,3	78,2	87,2	49,5	77,4
41. Radlje	100	19,5	100	75,8	39,3
42. Radovljica	51,5	22,7	53,1	36,2	27,0
43. Ravne	100	21,0	91,4	15,4	33,3
44. Ribnica	-	-	-	-	-
45. Sevnica	-	-	97,8	-	9,5
46. Sežana	40,2	-	33,4	7,6	5,7
47. Sl. Bistrica	81,0	8,2	83,8	86,3	25,9
48. Sl. Gradec	-	9,0	-	21,5	21,9
49. Sl. Konjice	68,9	12,5	80,1	36,6	25,7
50. Šentjur	84,6	34,0	86,5	37,5	40,9
51. Škofja Loka	26,3	12,0	-	-	13,4
52. Šmarje	48,0	8,8	27,7	69,8	11,0
53. Tolmin	-	2,6	-	26,9	4,2
54. Trbovlje	-	8,0	-	-	2,7
55. Trebnje	10,0	14,8	89,2	16,0	14,2
56. Trzin	36,0	-	77,9	-	16,7
57. Velenje	87,8	14,8	71,4	-	41,2
58. Vrhnika	-	8,9	-	7,8	8,4
59. Zagorje	-	20,7	-	-	43
60. Žalec	42,5	37,3	42,8	89,2	
SKUPNO	50,8	41,4	72,3	63,6	53,5

Po obstoječih statističnih podatkih daje družbeni sektor skupno 53,5% vsega kmetijskega tržnega blaga. Po posameznih skupinah pridelkov je delež družbene tržne proizvodnje kmetijskih pridelkov zelo različen. Največji delež vrednosti tržnega blaga daje družbeni sektor pri sadjarsko-vinogradniških pridelkih /72,5%/, nato sledijo ostali pridelki /63,6%/, poljedelški pridelki /50,8%/, in živinorejski pridelki /41,4%/. V skladu s velikimi razlikami v strukturi pridelkov obstojajo tudi velike razlike po posameznih političnih občinah /karta št. 13/. V štirih občinah /Jesenice, Ljubljana-Beligrad, Ribnica in Zagorje/ družbeni sektor ne daje na trg nobenih kmetijskih pridelkov. V osmih občinah /Idrija, Logatec, Laško, Sevnica, Sežana, Tolmin, Trbovlje, Vrhnika/ daje družbeni sektor do 10%, v sedmih /Ajdovščina, Cerkljica, Črnomelj, Litija, Škofja Loka, Šmarje pri Jelšah, Trebnje/ od 10,1-15%, v treh /Kranj, Metlika, Trzin/ od 15,1-20% in v šestih /Grosuplje, Il. Bistrica, Lendava, Nova Gorica, Novo mesto in Slov. Gradec/ od 20,1-25% kmetijskih tržnih pridelkov. Skupno je 23 občin, kjer daje družbeni sektor manj kot 1/4 kmetijskih tržnih pridelkov. Te občine zavzemajo dokaj strnjeno področje južne Slovenije, od Julijskih Alp, južnega obrobja Ljubljanske kotline in Posavskega hribovja. Izjema so le tri obalne občine ter Postojna in Kočevje, kjer je večji delež družbene posesti.

Od 25,1 do 50% kmetijskih tržnih pridelkov daje družbeni sektor skupno v 22 občinah. Od tega v petih občinah /Kamnik, Mošnje, Radovljica, Slov. Bistrica, Slov. Konjice/ od 25,1 do 30%, v desetih občinah /Drežice, Celje, Dravograd, Koper, Kranj, Krško, Lenart, Murska Sobota, Radlje, Ravne na Koroškem/ od 31,1 do 40% in v sedmih občinah /Ljubomer, Ljubljana-Viš, Maribor, Piran, Šentjur pri Celju, Velanje, Žalec/ od 40,1 do 50% vrednosti kmetijskega tržnega blaga. Z izjemo dveh obalnih občin ter občin Ljubljana-Viš, Drežice in Krško

leže te občine v strnjnem pasu severne Slovenije od Radovljice do Murske Sobote.

Nad 50% kmetijskih tržnih pridelkov daje družbeni sektor v devetih občinah. V Ormožu od 50,1 do 60%, v občinah Goraja Radgona, Izola, Ljubljana-Šiška in Ptuj od 60,1 do 80% ter v občinah Domžale, Kočevje, Ljubljana-Moste in Postojna nad 80,1%.

Zanimivo podoba nam nudi pregled deleža družbenega sektorja pri odkupu poljedelskih pridelkov /karta št. 14/. Do 10% deleža tržnih poljedelskih pridelkov daje družbeni sektor v večini občin zahodne Slovenije, v Posavskem hribovju ter v občini Ribnica, Slovenj Gradec in Lendava. Večino /nad 50,1%/ tržnih poljedelskih pridelkov daje družbeni sektor v občinah severovzhodne Slovenije ter v občinah Kočevje, Črnomelj, Cerinca in Ljubljana-Viš. Skoraj enake razmere se tudi pri deležu odkupa seljarskih in vinogradiških pridelkov /karta št. 16/, le da je ta diferenciacija še bolj izrazita.

Popolnoma drugačne podobe nudi pregled deleža družbenega sektorja pri prodaji šivinorejskih pridelkov /karta št. 15/. Šivinoreja družbenega sektorja je razširjena predvsem v okolici Ljubljane /Domžale, Ljubljana-Moste, Ljubljana-Šiška/ ter v občini Ptuj, Postojna in Kočevje, kjer daje nad 80,1% vrednosti šivinorejskih tržnih pridelkov. Nekoliko manjši, toda še vedno prevladujoč delež /od 50,1 do 80%/ šivinorejskih tržnih pridelkov daje v občinah Murska Sobotica, Goraja Radgona in Brešice ter v okolici večjih industrijskih središč /Ljubljana-Viš, Kranj, Šentjur/ ter v kmetijskem žalu. V vseh ostalih občinah pa manjša delež družbenega sektorja šivinorejskih pridelkov po četrtino celotne vrednosti.

4. Tipi tržne usmerjenosti kmetijstva v SR Sloveniji leta 1969

Pri prikazu tipov tržne usmerjenosti kmetijstva so zajeti vsi pridelki, ki jih prodaja zasebni in družbeni sektor kmetijstva. Razdeljeni so na naslednje skupine:

- a/ Poljedelski pridelki obsegajo žitarice, okopavine, krmne rastline in industrijske rastline.
- b/ Živinorejski pridelki vključujejo vse vrste prodane živine, jajca, mleko in mlečne izdelke, volno, kožo in perje.
- c/ Sadjarški in vinogradniški pridelki združujejo vse vrste sadja, grozdje, vino, žganje in druge alkoholne in brezalkoholne pijače.
- č/ Les /drva, tehnični les, celulozni les/.
- d/ Drugi pridelki zajemajo prodane krmne senošeti in travnikov, gozdne sadeže, akrevilna zelišča, med in drugo blago, ki ni posebej navedeno.

Po strukturi prodanega blaga smo določili tipe tržne usmeritve. Vse občine, kjer določena skupina daje nad 50% vrednosti celotnega prodanega blaga smo uvrstili v ustrešen tip. Ker pri tržni usmeritvi kar v 40 občinah prevladujejo živinorejski pridelki, smo glede na večjo ali manjšo prevlado določali podtipe, kjer smo upoštevali tudi druge vodilne skupine. Občine, kjer nobena skupina ne daje nad 50% celotne vrednosti prodanih pridelkov smo uvrstili v kombinirane tipe s notranjo diferenciacijo po prvih dveh najvažnejših skupinah.

Struktura prodanih kmetijskih pridelkov po občinah SR Slovenije
leta 1969 /delež posamezne skupine v %/:

Zap. št.	Politična občina	skupno	poljedelstvo	živinoreja	sadje	les	ostalo
1.	Ajdovščina	100	5,5	66,7	20,6	5,7	1,5
2.	Brežice	100	5,9	40,9	25,2	16,1	11,9
3.	Cerknica	100	0,1	74,8	-	24,4	0,7
4.	Colje	100	45,6	36,3	1,7	10,7	5,7
5.	Črnomelj	100	5,1	84,6	0,8	7,3	2,2
6.	Domžale	100	1,8	94,9	0,1	2,8	0,4
7.	Dravograd	100	9,9	37,5	2,1	49,4	1,1
8.	Ger. Radgona	100	5,9	52,5	29,6	2,6	9,4
9.	Grošuplje	100	11,6	80,9	0,1	4,0	3,4
10.	Hrastnik	100	0,3	51,2	1,5	46,6	0,4
11.	Idrija	100	2,1	72,8	0,7	17,3	7,1
12.	Il. Bistrica	100	4,2	77,6	1,7	14,3	2,2
13.	Izola	100	23,3	0,4	70,8	-	0,5
14.	Jesenice	100	0,5	32,3	-	66,5	0,7
15.	Kamnik	100	2,0	77,7	0,1	20,0	0,2
16.	Kočevje	100	0,5	46,7	-	52,3	0,5
17.	Koper	100	20,9	45,6	32,7	0,1	0,7
18.	Kranj	100	24,4	63,1	0,5	8,8	3,2
19.	Krško	100	8,4	54,6	31,9	2,9	2,2
20.	Laško	100	2,2	72,5	0,4	24,7	0,2
21.	Lenart	100	5,2	77,2	10,9	2,2	4,5
22.	Lendava	100	6,3	91,8	0,9	-	1,0
23.	Litija	100	1,2	61,7	3,1	31,9	2,1
24.	Ljutomer	100	10,5	69,2	17,4	-	2,9
25.	Lj. Bešigred	100	17,1	77,3	0,8	2,6	2,2
26.	Lj.-Center	100	-	-	-	-	-
27.	Lj.-Neste	100	1,1	97,6	-	1,1	0,2
28.	Lj.-Šiška	100	2,1	92,2	-	2,6	3,1
29.	Lj.-Viš	100	5,8	66,2	1,3	24,4	2,3

30. Logatec	100	0,9	34,8	-	63,5	0,8
31. Maribor	100	14,4	54,5	15,5	13,3	2,3
32. Metlika	100	3,6	80,2	15,6	-	0,6
33. Mozirje	100	11,4	39,3	0,3	48,2	7,1
34. M. Sobota	100	8,3	89,1	0,4	1,1	1,1
35. Nova Gorica	100	9,4	44,3	40,4	3,6	2,3
36. Novo mesto	100	4,9	75,2	1,4	14,8	3,7
37. Ormož	100	13,7	35,5	40,5	1,6	8,7
38. Piran	100	57,1	14,6	18,2	0,4	9,7
39. Postojna	100	2,1	73,3	1,1	3,1	20,4
40. Ptuj	100	5,9	83,6	3,8	3,9	2,8
41. Radlje/Dravi	100	9,1	31,3	0,1	57,3	2,2
42. Radovljica	100	3,1	61,2	6,4	27,4	1,9
43. Ravne/Er.	100	6,2	30,1	0,6	60,3	2,8
44. Ribnica	100	0,6	38,4	0,1	59,2	1,7
45. Sevnica	100	1,2	71,2	8,4	14,0	5,2
46. Sežana	100	3,5	72,3	9,0	9,9	5,3
47. Sl. Bistrica	100	7,1	64,2	7,1	15,9	5,7
48. Sl. Gradec	100	6,9	40,8	0,1	51,6	0,6
49. Sl. Konjice	100	0,6	50,5	13,2	34,5	1,2
50. Šentjur	100	6,3	75,2	3,3	9,0	6,2
51. Škofja Loka	100	7,7	66,3	0,2	25,1	0,7
52. Šmarje/Jelšah	100	1,4	88,5	4,7	4,3	1,1
53. Tolmin	100	1,8	87,9	0,2	5,9	4,2
54. Trbovlje	100	2,7	66,0	1,4	29,2	0,7
55. Trebnje	100	12,0	78,1	0,1	9,2	0,6
56. Trzin	100	14,8	28,3	3,2	53,7	-
57. Velenje	100	20,6	51,3	3,3	22,8	2,0
58. Vrhnika	100	3,3	70,3	0,6	23,0	2,8
59. Zagorje/Savi	100	-	58,7	-	40,1	1,2
60. Žalec	100	64,6	28,9	1,6	3,6	1,3
SR Slovenija		10,4	66,7	7,1	11,8	4,0

Tipi tržne usmeritve /posamezne skupine dajejo naslednji delež vrednosti prodanih kmetijskih pridelkov/:

Tipi tržne usmeritve	poljedel- stvo	živino- reja	sadjar- stvo	gozdar- stvo	ostalo
I. Živinorejski tipi:					
1. Izrasite živino- rejski tipi:					
a/ s dokaj enako- mernim deležem drugih skupin	do 5	nač 80	do 5	do 5	do 5
b/ s večjim dele- žem drugih sku- pin	do 15	nač 80	do 15	do 15	do 15
2. Živinorejski tipi:					
a/ s dokaj enako- mernim deležem drugih skupin	do 15	70,1-80	do 15	do 15	do 15
b/ s večjim dele- žem ene izmed drugih skupin	do 25	70,1-80	do 25	do 25	do 25
3. Omiljeni živino- rejski tipi:					
a/ s dokaj enako- mernim deležem drugih skupin	do 23	50,1-70	do 23	do 23	do 23
b/ s nočnejšim deležem lasa	do 20	50,1-70	do 20	15-46	do 20
c/ s nočnejšim deležem sadja	do 20	50,1-70	17-30	do 20	do 20
č/ s nočnejšim deležem polje- delstva	do 24	50,1-70	do 20	do 20	do 20

II. Gosdarski tipi:	do 20	28-47	do 20	nad 50	do 20
III. Sadjarski tipi:	do 28	do 1	nad 70	do 1	do 1
IV. Poljedelaki tipi:	nad 50	nad 14	do 18	do 4	do 10
V. Kombinirani tipi:					
a/ gosdno-šivino- rejski tip	do 15	nad 30	do 15	nad 40	do 15
b/ šivinorejsko- sadjarski tip	do 25	nad 40	nad 25	do 20	do 25
c/ poljedelako- šivinorejski tip	nad 40	nad 30	do 12	do 12	do 12
č/ sadjarsko-šiv- inorejski tip	do 15	nad 30	nad 40	do 10	do 10

5. Prostorska razširjenost tipov tršne usmeritve

Karta tipov tršne usmeritve kmetijstva leta 1969 /št. 17/ kaže, da je šivinorejska najvažnejša veja kmetijskega gospodarstva v Sloveniji. Štirideset občin sajena š i v i n o r e j s k i tip tršne usmeritve, kjer dajejo šivinorejski pridelki nad 50% vrednosti vsega prodanega kmetijskega blaga. V štirih občinah /Domžale, Ljubljana-Mostje, Ljubljana-Šiška, Lendava/ dajejo šivinorejski pridelki nad 90% celotne vrednosti prodanega blaga. V nadaljnjih sedmih občinah /Črnomelj, Grosuplje, Metlika, Murska Sobota, Ptuj, Šmarje pri Jelšah, Tolmin/ pa dajejo šivinorejski pridelki od 80 do 90% omenjene vrednosti. V štirinajstih občinah /Cerklje, Idrija, Ilirska Bistrica, Kamnik, Laško, Lenart, Ljub-

Ljuna-Bošigrad, Novo mesto, Postojna, Sevnica, Sežana, Šentjur pri Celju, Trebnje, Vrhnika/ se ta delež giblje med 70,1 in 80%, v petnajstih /Ajdovščina, Goraja Radgona, Krestnik, Kranj, Litija, Ljutomer, Ljubljana-Viš, Maribor, Radovljica, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Škofja Loka, Trbovlje, Velenje, Zagorje/ pa med 50,1 in 70%. Živinorejski tipi tržne usmeritve povsemaje strajeno področje notranje Slovenije s izjemo občin Logatec, Žalec in Celje.

G o s d n i tip tržne usmeritve se s izjemo občine Logatec pojavlja samo na severnem in južnem obrobju Slovenije ter sajema občine Radlje ob Dravi, Slovenj Gradec, Ravne na Koroškem, Trzin, Jesenice, Kočevje in Ribnica. To so občine s slabimi naravnimi razmerami za kmetijstvo in snotain deležen družbene posesti, ki je nastala s nacionalizacijo tujih veleposesti. **S a d j a r s k i** tip tržne usmeritve sajema samo občine Izola. Zelo skromno je razširjen tudi **p e l j e d e l s k i** tip tržne usmeritve, saj sajema samo občini Žalec in Piran.

Med **k o m b i n i r a n e** tipe tržne usmeritve smo uvrstili vse tiste občine, kjer nobena skupina pridelkov ne daje nad 50% vrednosti prodanega blaga. Notranjo diferenciacijo kombiniranih tipov tržne usmeritve smo isvedli po dveh prevladujočih skupinah. **G o s d n o - ž i v i n o r e j s k i** tip tržne usmeritve obsega samo Dravograd in Velenje. Zastoe bolj je razširjen **ž i v i n o r e j s k o - s a d j a r s k i** tip, ki je slasti razširjen v subpanonskem svetu /Brežice, Krško/ ter na Primorskem /Nova Gorica, Koper/. Posebna tipa tržne usmerjenosti kmetijstva se uveljavljata v občinah Celje in Ormož. V prvi je **p o l j e d e l s k o - ž i v i n o r e j s k i**, v drugi pa **s a d j a r s k o - ž i v i n o r e j s k i** tip.

SEZNAM KART

1. Tipi inarobe zemljišča v SR Sloveniji leta 1969
2. Kitarice
3. Okopavine
4. Krmo rastline
5. Posebne kulture
6. Hmelj
7. Grozdje
8. Sadje
9. Vrednost kmetijskih pridelkov na ha
10. Delež odkupa poljedelskih pridelkov
11. Delež odkupa kitaric
12. Delež odkupa okopavin
13. Društveni sektor - delež odkupa kmetijskih pridelkov
14. Društveni sektor - delež odkupa poljedelskih pridelkov
15. Društveni sektor - delež odkupa živinorejskih pridelkov
16. Društveni sektor - delež odkupa sadjarov in vinogradniških pridelkov
17. Tipi tržne usmeritve kmetijstva leta 1969

KAZALO VSEBINE

	stran
I. UVOD	1
II. IZRABA ZEMLJIŠČA V SR SLOVENIJI LETA 1969	7
1. Določitev tipov izrabe zemljišča	7
2. Prostorska razširjenost tipov izrabe zemljišča	12
3. Pregled prostorske razširjenosti posameznih skupin poljedelskih kultur	15
4. Pregled skupne vrednosti poljedelskih pridel- kov na ha površine	18
III. TRŽNA USMERJENOST KMETIJSTVA V SR SLOVENIJI LETA 1969	20
1. Viri in metode dela	20
2. Stopnja tržne usmerjenosti poljedelske izrabe zemljišča v SR Sloveniji leta 1969	20
3. Delež družbenega in zasebnega sektorja pri tržni usmerjenosti kmetijstva	25
4. Tipi tržne usmerjenosti kmetijstva SR Sloveni- je leta 1969	30
5. Prostorska razširjenost tipov tržne usmeritve	34
VI. SKLEPI KAZET	36